

HOOFDSTUK EEN

*Vier duizend weezen,
vondelingen en
verlatene kinderen*

19 februari 1824 tot 19 juli 1824

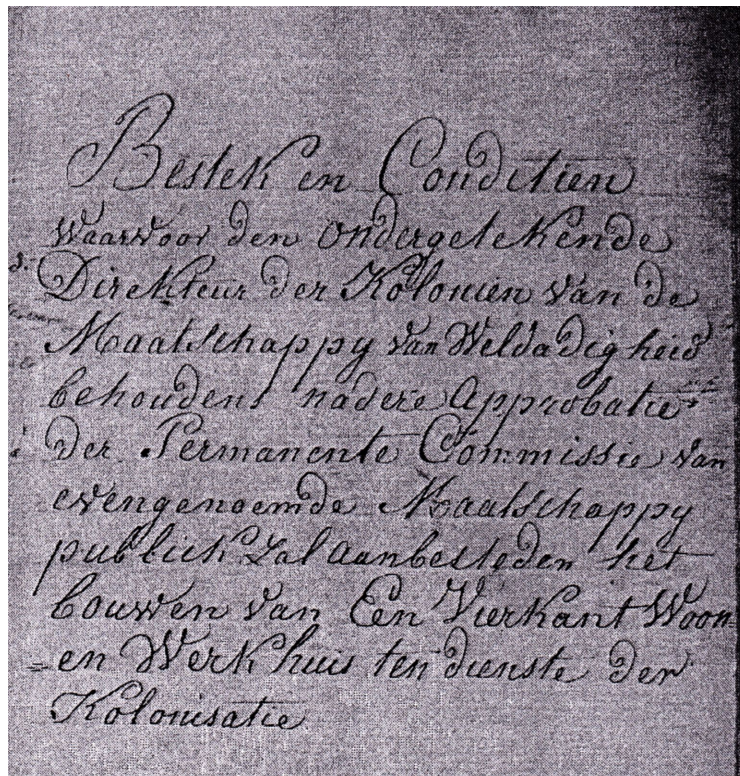
Stamboek der weezen, pagina 13

De aankomst van de eerste kinderen wordt ook gemeld in het maandblad *De Star* van februari 1824. Ze worden ingeschreven in het stamboek invnr 1571. De kinderen staan vermeld op designatielijst nummer 1 bij de designatielijsten invnr 1420. En een aankomststaat van deze groep bevindt zich in invnr 1370. Daaronder staat ook de vraag of ze nu geboekt moeten worden als afkomstig uit Wageningen of als behorend tot het Aalmoezeniersweeshuis Amsterdam. Deserties zijn genoteerd én in het stamboek invnr 1571 én in het mutatieregister invnr 1507.

Anna Visch heeft weesnummer 1, Hendrik Halman of Hendrik Stalman heeft weesnummer 2, Cornelis Boekhoven heeft nummer 16 en Johannes Baak heeft nummer 3 in het stamboek met invnr 1571 ([zie hier hoe de stamboeken in te zien](#)).

Een voorbeeld van uitbesteding van Aalmoezeniersweeshuis-kinderen door een lokale vertrouwenspersoon is te vinden op de site van Rian Huiberts, waar de activiteiten van Willem van Barneveld in Hattem zijn onderzocht door Jaap Lucassen, zie <http://www.huiberts.info/genealogie/genealogie-meerstadt/alida-finck-en-de-weeskinderen/>

Alle maten van het gebouw komen uit het ‘Bestek en Conditien waarvoor den ondergetekende Directeur der Kolonien van de Maatschappij van Weldadigheid behoudens nadere approbatie der Permanente Commissie der evengenoemde Maatschappij publiek zal aanbesteden het bouwen van een vierkant woon- en werkhuis ten dienste der kolonisatie’. Johannes van den Bosch zendt dat bestek met een uitgebreid toelichtend schrijven op 18 februari 1823 vanuit Drenthe naar Den Haag, invnr 64, maar op het Drents Archief is alleen de begeleidende brief bewaard gebleven en het bestek niet. Dat bestek is door Geertje Bernaerts teruggevonden in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Zie voor een transcriptie www.schackmann.nl/kinderkolonie en een plaatje staat hieronder:

Het gebouw is opgeleverd op 11 oktober 1823, blijkt een brief van die dag van directeur Visser: 'Nog heb ik de eer ter kennis der Permanente Kommissie te brengen, dat het hoofdgebouw te Veenhuizen is afgewerkt, waarom ik ingevolgen art. 41 van het bestek, door den aannemer ben geïnformeerd, welke overeenkomstig datzelfde art. verlangt dat het gebouw worde opgenomen; ik neem de vrijheid de P.K. te verzoeken een geschikt persoon tot dat einde te benoemen en mij daarvan te informeren', invnr 67.

Daarna had de permanente commissie gemeld dat de eerste vierhonderd kinderen konden worden opgenomen in een brief aan het ministerie van Binnenlandse Zaken van 12 november 1823, invnr 354, ook gemeld in de *Star* 1823 pagina 914. Op 28 november 1823 was aan het ministerie gemeld dat er plek was voor het tweede 400-tal, invnr 354, en op 24 januari 1824 voor het derde 400-tal, waarbij men al begon aan te dringen dat ze moesten komen, invnr 355.

In sterke bewoordingen lieten zij zich uit tegen het vertrek der kinderen, pagina 15

Ontstaan en oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid, plus de stichting van Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaoord, zijn beschreven in *De proefkolonie, vlijt, vaderlijke tucht en het weldadig karakter onzer natie*. De start van de Ommerschans staat in *De bedelaarskolonie, de Ommerschans, het eerste landelijk gesticht voor luilevende armen*. Citaten in dit gedeelte komen uit het 'Reglement voor de Maatschappij van Weldadigheid', invnr 2.

De verschillende contractvormen worden beschreven in het maandblad *De Star* van mei 1819, maar dat gebeurt zo onduidelijk dat het in volgende nummers een paar keer opnieuw uitgelegd moet worden. Overzichtelijk bijeen staan de contractvormen A tot en met F in het contractenboek, invnr 1394. Daarin is ook bijgehouden met wie contracten zijn afgesloten en daaruit is voor dit stuk geput.

Enkele getallen: Voor de vrije koloniën waren contracten afgesloten voor 378 (A-contracten) en 88 (D-contracten) kinderen, maar bij de B- en C-contracten (voor huisgezinnen) werden af en toe ook ouderloze kinderen meegestuurd, en onder de E-contracten (individuele besteding) zaten veel door voogden geplaatste kinderen. Vandaar de genoemde kleine 500 plaatsen voor weeskinderen. Later kwam er bij diverse A- en B-contracten de klad in het plaatsen. Als ik dat verwerk door de

gemiddelde verblijfsduur op tien jaar te stellen, wat lichtelijk hoger is dan in werkelijkheid, dan kom ik als een schatting van het aantal van 1823 tot 1859 in de vrije koloniën geplaatste weeskinderen op zo'n 1.500 kinderen.

In de vrije koloniën liep het plaatsen van wezen ná 1859 door - de oude contracten waren ontbonden, maar de tot afdelingen omgevormde subcommissies plaatsten op nieuwe contracten kinderen - dus het eindgetal kan hoger gesteld. Zeg tot 1900 een verdubbeling, dus dan zouden er in de 19e eeuw in totaal zo'n 3.000 kinderen in de vrije koloniën geplaatst geweest zijn.

Het verhaal over de ongeregelde heden in Tholen komt uit het artikel *Een transport van weeskinderen* van de hand van Albert L. Kort.

In het algemeen gezond, doch klein naar hunne jaren, pagina 18

De kinderen uit Tiel worden in het stamboek invnr 1571 ingeschreven met de nummers 24 t/m 79, die uit Heemse met de nummers 80 t/m 94 en de vier uit Goor met de nummer 95-98. Ook van deze groep bevindt zich een aankomststaat in invnr 1370. Deserties zijn genoteerd én in het stamboek invnr 1571 én in het mutatieregister invnr 1507. Jan Gerrit Catoen heeft weesnummer 33, Frans Baars heeft weesnummer 60 en Franciscus Stephanus Burghards heeft weesnummer 32 in het stamboek invnr 1571 ([zie hier hoe de stamboeken in te zien](#)).

Nadere bijzonderheden over de kinderen zoals geloofsovertuiging, zedelijk gedrag, handwerk of bedrijf en fysiek gestel staan op de designatielijst met nummer 1, invnr 1420. Mietje Pieters heeft weesnummer 49 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412.

De indeling der zalen komt uit het 'Concept Besluit Huishoudelijke Inrichtingen voor het Instituut te Veenhuizen', invnr 988. Zie [op deze pagina's](#) voor een volledige transcriptie, ook van het in de volgende alinea genoemde contract. Antonie Bansen heeft weesnummer 35 in de invnrs 1571 en 1410. Coenraad Ockse heeft weesnummer 75 in invnr 1571. Hendrik Gelderman heeft weesnummer 42 in invnr 1571, wordt daarna overgebracht op particulier contract en heeft dan nummer PK 43 in hetzelfde invnr. Hendrik Jansen heeft weesnummer 23 in invnr 1571.

De directeur der koloniën Wouter Visser schrijft over hun lichamelijke gesteldheid en gewendheid aan landarbeid op 14 maart 1824, invnr 68. De slotzin over verplicht werken komt uit het contract van 1 maart 1823.

Johannes van den Bosch, pagina 20

Over Johannes van den Bosch zijn biografieën van J.J. Westendorp Boerma: *Johannes van den Bosch als sociaal hervormer: de maatschappij van weldadigheid*, en *Een geestdriftig Nederlander: Johannes van den Bosch*, en van Michiel van Wersch: *Johannes graaf van den Bosch, De levensloop van een groot man*, maar er komt een nieuwe, grote biografie die vermoedelijk in 2017 verschijnt.

De verhandeling waarmee hij de aanzet gaf tot de oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid staat tegenwoordig op internet op de site van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: http://www.dbnl.org/tekst/bosc036verh01_01/

De eerste permanente commissie bestaat uit Johannes van den Bosch, Jeremias Faber van Riemsdijk en Paulus van Hemert. Als laatstgenoemde begin 1825 overlijdt, wordt zijn plek ingenomen door de Haagse dominee J. Sluiter.

Goede globale informatie over weeshuizen staat in Ingrid van der Vlis, *Weeshuizen In Nederland, de wisselende gestalten van een weldadig instituut*. Daarin worden ook beschreven de weeshuizen in Middelburg, Amersfoort, Enkhuizen, Deventer, Zutphen, Sneek, Bergen op Zoom, Groningen, Schiedam, Maastricht, Meppel.

Op pagina 199 van dat boek staat dat er in 1857 na jaren inkrimpen nog 157 weeshuizen in ons land zijn. Daarna volgen korte beschrijvingen van Aardenburg, Alkmaar, Amersfoort, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Baarn, Barsingerhorn (thans Nieuwdorp), Bergen op Zoom, Beverwijk, Bolsward, Breda, Buren, Culemborg, Delft, Den Bosch, Den Briel, Den Haag, Deventer, Doesburg, Dokkum, Dordrecht, Edam, Eindhoven, Elburg, Enkhuizen, Enschede, Franeker, Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude, Genemuiden, Goes, Gorinchem, Gouda, Graft, Groningen, Grootebroek, Haarlem, Harderwijk, Harlingen, Hasselt, Hoorn, Huizen, Kampen, Leeuwarden, Leiden, Leiderdorp, Lisse, Maarssen, Maassluis, Maastricht, Medemblik, Meppel, Middelburg, Middelharnis, Monnickendam, Muiden, Naarden, Nieuwe Niedorp, Nijkerk, Nijmegen, Oostzaan, Purmerend, Rhenen, De Rijp, Rotterdam, Schagerbrug, Scheveningen, Schiedam, Schoonhoven, Sint Annaland, Sluis, Sneek, Steenbergen, Texel, Tiel, Tilburg, Utrecht, Velsen, Venlo, Vlaardingen, Vlissingen, Vollenhove, Wassenaar, Weesp, Woerden, Workum, Zaandam, Zaltbommel, Zevenaar, Zierikzee, Zutphen, Zwolle.

De kritiek op weeshuizen staat ook in veel artikelen in het maandblad *De Star*, onder andere de in dit boek genoemde:

- pagina 76: Is de overplaatsing van weezen, arme kinderen en vondelingen uit de bijzondere plaatselijke gestichten en godshuizen, in de koloniale etablissementen der Maatschappij van Weldadigheid, voor die gestichten, of de plaatsen hunner vestiging, inderdaad nadeelig? Uit de *Star* februari 1825 pagina 97-109.
- pagina 105: Waarom waren de stedelijke Godshuizen voor kinderen eertijds minder schadelijk en meer doelmatig, dan thans? uit de *Star* augustus 1825 pagina 521.
- pagina 114: Iets over den invloed der Maatschappij van Weldadigheid op den toestand van het Koninkrijk der Nederlanden, uit de *Star* maart 1826 pagina 189-204.

Bij acht wezen gratis drie bedelaars, pag 22

Informatie over het Aalmoezeniersweeshuis komt uit *Kinderen van Amsterdam*, door J.Th.Engels, en *Het Aalmoezeniersweeshuis* door mr. W.F.H. Oldewelt. De uitdrukking 'de Steenen Klomp' komt uit een brief van kassier Ameshoff dd 22 januari 1825, invnr 72. Citaat over kinderen die in andere provincies thuis horen komt uit een brief van Johannes van den Bosch aan prins Frederik dd 13 februari 1822, invnr 353.

Opmerkingen over de kinderen uit het Aalmoezeniersweeshuis komen uit Oldewelt, met name p 139, en uit C.J. Nieuwenhuys, *Proeve eener geneeskundige plaatsbeschrijving (topographie) der stad Amsterdam*. Over de eerste moeilijkheden tussen Maatschappij van Weldadigheid en het Aalmoezeniersweeshuis zie *De proefkolonie* pagina 85-86. De poging om 102 kinderen van het huis los te krijgen staat in een brief van de permanente commissie aan de minister van Binnenlandse Zaken dd 24 augustus 1819, invnr 1404. Verwikkelingen rond de Amsterdamse gemeenteraad worden beschreven in brieven van de kassier Petrus Ameshoff in januari-maart 1820, invnr 54, eindigend 6 maart 1820 met de mededeling dat de stukken door de gemeenteraad 'in advies' zijn gehouden, 'het geen zoo veel zeggens wil, als op de giften gedeponneerd. Wanneer wij van hooger hand geen hulp krijgen, worden wij voor het lapje gehouden'.

De benoeming van Johannes van den Bosch in de commissie: Koninklijk Besluit 3 januari 1822 N36, instelling staatscommissie, in het archief van de Maatschappij bevindt dit besluit zich in een schriftje van een van de leden van de commissie, baron Keverberg, bij de ingekomen poat van januari 1822, invnr 60. De uitbesteding van bedelaars is beschreven in *De bedelaarskolonie*.

Zie voor een volledige transcriptie van het koninklijk besluit van 6 november 1822

<http://debedelaarskolonie.nl/9-2/stukken-over-de-ommerschans-2/koninklijk-besluit-6-november-1822>

Vrijen op zijn Zeeuwsch, pagina 25

Jan Emanuel is weesnummer 98 in de invnrs 1571 en 1410. Zijn carrière en zijn dood komen op pagina 221. Jan Emanuel wordt als ‘de veelbelovende Johannes Emanuel’ genoemd in het schoolverslag van Van Wolda dat als bijlage hoort bij het jaarverslag over 1824, invnr 989, en dat ook is gepubliceerd in de Star oktober 1825.

Sybrand Posthumus is weesnummer 76 in invnr 1571. Jan Emanuel en Sybrand Posthumus worden samen genoemd als ondermeesters in het schoolverslag van Van Wolda dat als bijlage hoort bij het jaarverslag over 1825, invnr 989, en dat ook is gepubliceerd in de Star september 1826, pagina 642, waarin hij meldt dat ‘de kundige en brave Zwarts’ wordt bijgestaan door ‘den vlijtigen en zachtmoedigen Geraets’ en door de ‘beide deugdzame en ijverige Weezen van *Amsterdam*, Emanuel en Posthumus, als ondermeesters’.

Meintje Koude heeft eerst weesnummer 28 in invnr 1571 en na haar ontslag en terugkomst nummer 1456 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Ze wordt ‘gebrekkig’ en ‘voor altijd en ten eenenmale ongeschikt tot eenigen koloniale arbeid’ genoemd in invnr 1431.

Het verhaal met Cornelis Moens is gebaseerd op de zitting van de Raad van Tucht bij het eerste gesticht van 1 juni 1842, invnr 1619. Het arbeidershuisgezin waar Meintje Koude dan is ondergebracht en dat een rol in dit verhaal speelt heet Hubener of Hebenaar.

Bij genoemde zitting wordt het gezin van Moens teruggeplaatst naar de zalen van het bedelaarsgesticht en wordt Meintje Koude veroordeeld tot de strafkolonie op de Ommerschans.

In het register van de strafkolonie 1836-1847, invnr 1585, staat ze op folio 7 met nummer 66, aankomst aldaar 18 juli 1842, met de aantekening ‘Koude naar Veenh N1 den 13 maart 1845’.

Op dezelfde folio met nummer 67 staat Jacoba Wilhelmina Koude, kind van nr 66, geboren 22 juli 1842, met de aantekening ‘Koude overleden 6 maart 1843’.

Volgens wiewaswie is dat kind geboren en overleden te Veenhuizen, dus Meintje Koude was niet in de strafkolonie op de Ommerschans, maar in de strafkolonie in het tweede gesticht. Dat blijkt ook uit de tuchtzitting bij het 1e gesticht van 31 maart 1845, invnr 1619, waarin staat dat zij ‘onlangs van het 2e Gesticht naar hier terug geplaatst’ is. Uit dit verslag komt de rest van de informatie in deze paragraaf.

Haverkampen, boschgronden, velden en veenen, pagina 27

Op 28 november 1822 schrijft Johannes van den Bosch vanuit Frederiksoord voor het eerst over de aankopen in Veenhuizen, gedaan door de schout en notaris van Vledder Jacobus Stephanus van Royen, invnr 63. Van Royen doet bijna alle aankopen voor de Maatschappij.

Daarna is Johannes even druk met de Ommerschans, maar op 19 december 1822 zendt hij de voorlopige koopcontracten naar de permanente commissie in Den Haag, invnr 63. In die laatste brief schrijft hij ook over de noodzakelijke rol van Johannes Tonckens (die hij vooralsnog spelt als Tonkens) bij de aankopen.

De preciese volgorde en omvang van de aankopen is afgeleid uit het register met aantekening van akten van koop, verkoop, ruiling, huur en verhuur betreffende de eigendommen van de Maatschappij van Weldadigheid, invnr 1173. Voorbereidende werkzaamheden in Diever en Doldersum worden in diverse brieven van Johannes in de invnrs 64 en 65 genoemd.

Zie op deze pagina's voor een volledige transcriptie van het contract van 1 maart 1823.

Dit kan derhalve volstrekt niet!, pagina 29

Er zijn meerdere brieven van Johannes van den Bosch vanuit Drenthe tijdens de stichting van de kolonie en die bevinden zich allemaal in invnr 64 of – zoals de geciteerde brieven van 7 en 14 april 1823 – invnr 65. Johannes geeft 8 april 1823, invnr 65, aan waarom Doldersum niet doorgaat en waarom hij slechts één gebouw dit jaar wil bouwen.

De Norgervaart loopt tot Huis ter Heide. Het laatste stuk van de Drentse Hoofdvaart, van Hijkersmilde tot Assen heeft geen sluis nodig, de Norgervaart ook niet, dat is allemaal even hoog. Dat heet het bovenhoofdvaartpand, want een vaartpand is een stuk zonder sluis.

Ter oriëntatie voor mensen met alleen een wegenkaart: langs de Drents Hoofdvaart loopt tegenwoordig de N371, langs de Norgervaart loopt tegenwoordig de N373 en langs de Kolonievvaart loopt tegenwoordig de N919.

Het contractje over de te graven Kolonievvaart is als afschrift in invnr 1173 en komt als transcriptie op www.schackmann.nl/kinderkolonie. Brief Johannes van den Bosch van 14 april 1823, invnr 65. Directeur Wouter Visser schrijft diverse brieven over het graven van de vaart, soms inclusief tekeningen, die allemaal in invnr 65 zitten. Genoemde houten plank is in het bezit van het Gevangenismuseum Veenhuizen en de genoemde steen bevindt zich boven de hoofdingang van dat museum.

De onderzoekscommissie doet verslag in het maandblad de *Star* van november 1824, de citaten staan op pagina 795.

De subordinatie zonder welken een etablissement niet kan bestaan, pagina 31

De maten van de arbeiderswoningen komen uit het bestek, zie de transcriptie op www.schackmann.nl/kinderkolonie. Aankomsten van arbeidershuisgezinnen worden bijgehouden in het designatieregister, invnr 1395. Daarna worden ze ingeschreven in het stamboek van Veenhuizen-1, invnr 1571, en in het stamboek voor arbeiders, invnr 1573.

De beschrijving van arbeidershuisgezinnen en het citaat over de ‘middelsoort’ komen uit het maandblad de *Star* van november 1824, pagina 798 ev. Ook in de *Star* van november 1823 staat een verhandeling over arbeidershuisgezinnen. De beschrijving van de poorten komt weer uit het bestek. De verhoudingen tussen de ambtenaren komen vooral uit ‘Eenige reglementaire en huis houdelijke bepalingen voor een etablissement van weezen’, oftewel het reglement van discipline. Dat wordt door directeur Visser op 29 november 1824 naar de permanente commissie gestuurd, met een begeleidend briefje waarin hij meldt waarom het reglement nodig was en dat hij het in samenspraak met Johannes van den Bosch heeft opgesteld. Dat begeleidende briefje bevindt zich nog op die datum, invnr 71, maar het reglement niet meer. Een afschrift ervan bevindt zich bij een brief van Visser van 12 maart 1829, waarin hij meldt dat hij voldoet aan het verzoek van de permanente commissie om een afschrift van het reglement op te zenden, invnr 96.

Zie voor Wouter Visser ook *De proefkolonie* en *De bedelaarskolonie*.

Informatie over Jannes Poelman:

- 21 oktober 1821, brief van directeur Visser aan de permanente commissie over karaktereigenschappen Poelman, invnr 59;
- 7 april en 19 april 1823, Johannes van den Bosch heeft Poelman op pad gestuurd om hout te kopen, en draagt hem voor als adjunct-directeur, invnr 65;
- maandblad de *Star* over de aanstelling van Poelman, septembernummer 1823;
- 3 december 1823, directeur Visser schrijft over het conflict tussen Poelman en de onderdirecteur, die Leendert Vogelsang of Leendert Vogelzang heet, invnr 67. NB: de adjunct-directeur die later door Vogelenzang mishandeld zal worden - brief 16 juni 1824, invnr 69 - is Bernard Diederik

- Gijsbert Wardenburg, de latere schrijver van de *Vlughte waarnemingen*, zie pagina 146;
- 9 juli 1824, directeur Visser schrijft waar Poelman woonde tijdens de bouw van het eerste gesticht, invnr 70;
 - 1830, borgtochtstelling voor Poelman waarin zijn voornaam voorkomt, invnr 1008.

De nieuwe onderdirecteur-buiten is Gerrit Harms Kuipers.

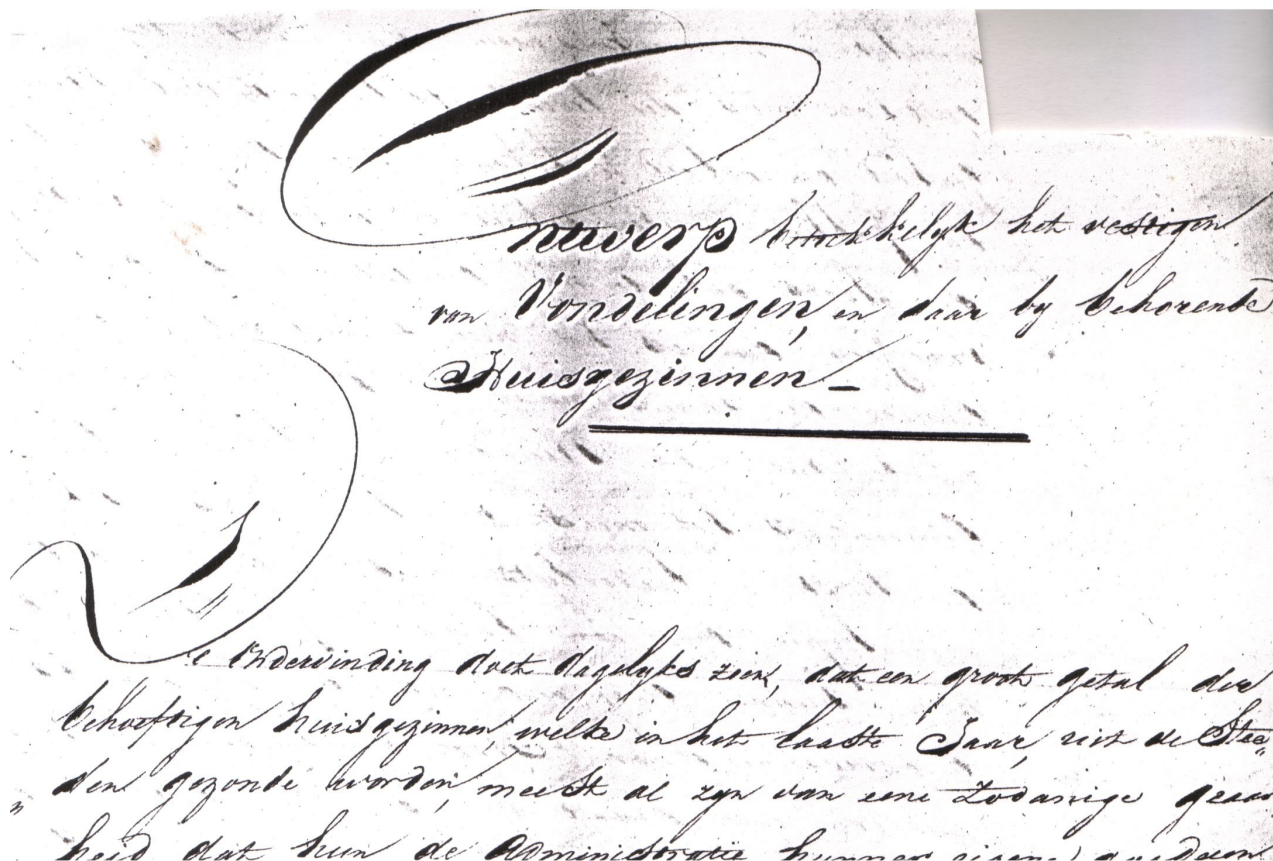
De onderdirecteur-binnen is Jacob Heinrich Textor. Informatie over hem:

- sollicitatiebrief van Textor dd 19 oktober 1823, gevoegd bij een brief van directeur Visser van 26 oktober 1823, invnr 67;
- 8 november 1823, brief directeur Visser dat hij Textor in Veenhuizen wil aanstellen, invnr 67;
- 13 november 1823, permanente commissie stelt Textor aan, brievenboek invnr 20;
- 22 november 1823, directeur Visser over Textor, invnr 67;
- 14 februari 1824, directeur Visser met de hier geciteerde karaktereigenschappen, invnr 68.

Liederlijke huisgezinnen, pagina 34

Voor de transcriptie van het contract van 1 maart 1823 zie www.schackmann.nl/kinderkolonie.

Johannes van den Bosch stuurt het hier genoemde ontwerp op 18 februari 1823 vanuit Frederiksoord naar de permanente commissie:

Zowel in het ontwerp als in het begeleiden schrijven schrijft hij veel over de slechte ervaringen met huisverzorger in de vrije koloniën, waaruit hier geciteerd wordt, invnr 64.

Zie voor de problemen met huisverzorger ook *De proefkolonie*, mishandeling pagina 334, bedienen als prinsessen pagina 300-302.

De huisverzorgster uit Vlissingen is Geertruijda Therese Olijve die Arie Petter of Arie Vetter verleidt, de kwestie wordt behandeld in een brief van haar die is gevoegd bij een brief van Johannes van den Bosch van 7 december 1821, invnr 59. Overige citaten hier komen uit het hiervoor

genoemde ontwerp en de begeleidende brief.

Op 4 april 1823 stuurt de permanente commissie het ontwerp ter goedkeuring naar prins Frederik, brievenboek invnr 20. De prins keurt het 8 april 1823 goed met een kanttekening, invnr 65. Daarop komt Johannes op 14 april 1823 met de flexibele mogelijkheid om de muur later door te breken, invnr 65. Het officiële besluit tot de bouw van etablissementen in Veenhuizen valt dan op 16 april 1823, invnr 985.

Vader en Moeder, pagina 37

Deze groep uit Arnhem staat vermeld in het stamboek invnr 1571 en op de designatielijst met nummer 1, invnr 1420. Er is van deze groep een aankomststaat in invnr 1370. Jan Blesgraaf heeft weesnummer 115 in invnr 1571.

Bij de beschrijving van de zaal is gebruik gemaakt van het bestek, zie verantwoording bij pagina 13. Citaat over de echtgenoten van zaalopziener voor de meisjeszalen komt uit een opzet voor het personeelsbestand, behorende bij het 'Reglement voor de Administratie van het Gesticht van Weezen te Veenhuizen' dd 2 februari 1824, invnr 962, [zie transcriptie op deze pagina's](#).

De zaalopziener die er uit vliegt is ene G. Reemst, die al op 20 december 1823 was overgeplaatst van de Ommerschans naar Veenhuizen om de komst van de wezen voor te bereiden, invnr 67, en vast werd aangesteld 31 december 1823, invnr 960. Hij wordt ontslagen bij besluit van de permanente commissie dd 15 april 1824, 'houdende buiten dienst stelling van den zaalopziener G. Reemst, in het 1e Etablissement te Veenhuizen', invnr 960, nadat hij door Johannes van den Bosch al tijdelijk buiten dienst gesteld was, zoals directeur Visser op 11 april 1824 meldt, invnr 69.

De ontslagen suppoost heet A. Vorheim. Hij is eerder genoemd in een besluit van de permanente commissie van 31 augustus 1823, invnr 960, een brief van de directeur van 13 december 1823, invnr 67, en een voordracht van de directeur van 20 december 1823, invnr 67, als hij 31 december 1823 door de permanente commissie wordt aangesteld als suppoost, invnr 960. Hij wordt 12 april 1824 door de permanente commissie ontslagen, invnr 960, na een melding van directeur Visser van 3 april 1824, invnr 69. In hetzelfde invnr bevindt zich de brief van 29 april 1824 waarmee Vorheim protesteert tegen zijn ontslag.

Informatie over Laurens Vrieze:

- 31 augustus 1823, aanstelling op het algemeen bureau in Frederiksoord, invnr 960;
 - 20 december 1823, directeur Visser draagt Vrieze voor als zaalopziener, invnr 67;
 - 31 december 1823, besluit permanente commissie Vrieze aan te stellen als zaalopziener, invnr 960.
- Hij staat ook in de in 1859 gemaakte ambtenaren-registers Veenhuizen/Ommerschans, toegang 0137.01 invnr 51, bij personeelsleden die zijn aangekomen voor 1826 en niet in kolonie geboren.

Aanbesteding van nog twee gestichten in een brief van directeur Visser dd 2 maart 1824, invnr 68.

Nationale militie, pagina 39

Jacobus Roest heeft weesnummer 120, Hindrik Uylenhoed heeft weesnummer 121, Jacobus Beddorf heeft weesnummer 149 en Johannes Hendrikus Burghards heeft weesnummer 101, allemaal invnr 1571.

Veel informatie over de Nationale Militie en dienstplicht staat op de site van Frank van de Velde: <http://www.famvandevelde.nl/militie/>.

De klachten komen bij de permanente commissie binnen met een brief van Binnenlandse Zaken dd 18 mei 1824, invnr 69, met als bijlagen een brief van de gouverneur van Noord-Holland en 'bedenkingen' van de regenten van het Aalmoezeniersweeshuis, maar die bijlagen zijn na de beantwoording teruggezonden, wat niet erg is omdat de klachten ook worden beschreven in de reactie van de permanente commissie dd 21 juni 1824, invnr 355.

De schoolmeester uit Wilhelminaoord die in allerijl naar Veenhuizen gestuurd wordt is Harmen Abel Zwarts, geboren 21 september 1794, afkomstig uit Dwingelo. Per 8 februari 1825 wordt hij 'definitief aangesteld' als '1e schoolonderwijzer' voor het kinderestablishement voor f 7,50 per week, besluit 8 februari 1825 N3, invnr 963. Zie voor de familie Geraets die in het begin steeds Gerards heet *De proefkolonie* pagina 381.

De hervormde predikant van Vledder die wekelijks naar Veenhuizen zal gaan, is dominee Heerspink die verderop in het boek nog een paar keer terugkomt. In de *Star* van augustus 1824 pagina 625 schrijft men dat 'de Eerw. Heer Schriever, R.K. pastoor te Steenwijkerwoude, of één zijner Kapellanen, éénmaal des weeks, zich, op kosten der Maatschappij, naar Veenhuizen zal begeven', maar Schriever laat het helemaal over aan de kapelaan van Wilhelminaoord N. van Munster. Die houdt er echter na een jaartje mee op, zie pagina 90. Voor een hervormd predikant in Veenhuizen is al geld beschikbaar gesteld door het koninklijk besluit van 6 april 1824 N167, invnr 69. Zie daarover ook pagina 47.

Koninklijk Besluit, pagina 41

Vreemd genoeg kon ik het koninklijk besluit van 24 maart 1824 N23 in het archief van de Maatschappij nergens vinden. Het zal wel ergens zijn, maar blijkbaar niet op een logische plek. Ik heb het moeten overnemen uit het Provinciaal blad voor Noord-Holland jaargang 1824, dispositie nr 81 van 29 april 1824 (daar zijn ook de eruit voortvloeiende activiteiten van de gouverneur van Noord-Holland te lezen). Een volledige transcriptie van het besluit [staat op deze pagina's](#).

Over de aanbidding om het bestedingsbedrag in één keer te betalen gaat het in artikel 3 van het besluit. Over de rol bij die regeling van de 'Algemeene Nederlandsche Maatschappij tot begunstiging van den Volksvlijt' en dat niemand er gebruik van maakt, gaat een brief van Binnenlandse Zaken van 26 februari 1825, invnr 72.

Een Eerzuil voor Jacobus Martinus Baljée, pagina 42

Over vergaderen, rekwesten, trainen en wegschrijven zie de in de inleiding genoemde literatuur over diverse weeshuizen. Het citaat dat begint met 'uit hoofden' komt uit *Weeshuys in Hoorn* p 199. Over het Burgerweeshuis Amsterdam komt uit uit J.Th.Engels, *Kinderen van Amsterdam*. De collecte in Hoorn staat beschreven in J. Steendijk-Kuypers: *Apotheek "De groote gaper"* pag 98.

Over de manier waarop in Den Haag het 'Diakonie Oude Vrouwen- en Kinderhuis' stiekem subsidie krijgt, schrijft Johannes van den Bosch in een persoonlijke noot bij een brief van de permanente commissie aan prins Frederik dd 5 januari 1825, invnr 356. De burgemeester die hij aan zijn vestje trekt heet volgens Johannes 'Copes van Cattenburg'.

Informatie over Jacobus Martinus Baljée en het Nieuwe Stads-Weeshuis te Leeuwarden komt van de site van het Historisch Centrum Leeuwarden bij de inventaris van het archief van het weeshuis, uit het Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, [zie deze link](#), en uit Van der Aa, [zie hier](#). Er is ook een boek over Jacobus Martinus Baljée, [zie op googlebooks](#).

Aalmoezeniersweeshuis: citaat over 'militair geweld' uit de hierboven genoemde brief van Johannes van den Bosch aan prins Frederik, 5 januari 1825, invnr 72. Volgende citaat uit een rapport van de commissie van onderzoek naar de ware staat der armen dd 25 april 1825, dat bij de Maatschappij binnenkomt in juni, invnr 74. Opstappen regenten uit Oldewelt, *Het Aalmoezeniersweeshuis*.